

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF HEALTHCARE COMPETENCE OF FUTURE SOCIAL WORKERS

У статті проаналізовано педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх соціальних працівників. Здоров'язбережувальна компетентність майбутніх соціальних працівників передбачає опанування стабільних знань про здоров'я та вплив на нього негативних чинників. Складниці збереження здоров'я студентів закладу вищої освіти такі: активізація здоров'язбережувальної діяльності викладачів і студентів; використання технологій, які сприятимуть формуванню здоров'язбережувальної компетентності студентів; організація конструктивної взаємодії суб'єктів освітнього процесу, спрямованого на формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи; проведення педагогічної діагностики сформованості студентів щодо здоров'язбережувальної компетентності; використання рефлексії (педагогічної та управлінської) в освітньому процесі закладу вищої освіти. Актуальність проблеми зумовлена сучасним рівнем розвитку вищої освіти, який актуалізує педагогічні проблеми, пов'язані з формуванням здоров'язбережувальної компетентності шляхом набуття студентами спеціальності «Соціальна робота» навичок збереження, зміцнення, використання здоров'я та ведення здорового способу життя.

У статті вказано, що це сукупність заходів, реалізація яких забезпечує сформованість здоров'язбережувальної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки. Визначено стан дослідження проблеми в сучасній науковій вітчизняній літературі. Обґрунтовано, що здоров'язбережувальна компетентність – це комплекс знань, умінь, ставлень та цінностей, які спрямовані на збереження й зміцнення здоров'я. Виокремлено такі педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки: підвищення мотивації майбутніх соціальних працівників до здоров'язбережувальної діяльності; створення здоров'язбережувального середовища, що спрямоване на виховання свідомого та дбайливого ставлення до власного здоров'я; урізноманітнення форм здоров'язбережувальної діяльності.

Ключові слова: здоров'язбережувальна компетентність, педагогічні умови, майбутні соціальні працівники, студенти, заклади вищої освіти.

The article analyzes the pedagogical conditions of forming the competence to preserve the health of future social workers. It is determined that this is a set of measures, the implementation of which ensures that the competence of preserving the health of future social workers in the process of vocational training is formed. Purpose of the article: To analyze the pedagogical conditions of forming the competence of preserving the health of students of the specialty "Social work". Research methods: theoretical analysis and generalization of scientific literature data to substantiate the essence of the concept of "competence to maintain health"; testing, valeological monitoring, pedagogical experiment of pedagogical conditions of formation of competence of preservation of health of future social workers. Scientific novelty: the process of forming the competence of preserving the health of students of the specialty "Social work" during mastering the disciplines in the conditions of magistracy is analyzed. The state of research of the problem in modern scientific domestic and foreign literature is determined. The article complemented the methodology and tools for further empirical research on some aspects of health competency formation. Health competence is a set of knowledge, skills, attitudes and values that aim to preserve and promote health. The following pedagogical conditions of formation of competence of preservation of health of future social workers in the course of vocational training are substantiated: increase of motivation of future social workers for activity which preserves health; creating a health preservation environment that fosters a conscious and caring attitude to one's own health; diversification of the forms of health activities of future social workers in out-of-class work. Important components of maintaining the health of students of higher education institutions are: intensification of health-preserving activities of teachers and students; use of technologies that will contribute to the formation of health competence of students; organization of constructive interaction of subjects of educational process aimed at formation of health-preserving competence of future specialists of social work; conducting pedagogical diagnostics of students' formation in relation to health-preserving competence; use of reflection (pedagogical and managerial) in the educational process of higher education institutions. **Key words:** health competence, pedagogical conditions, future social workers, students, higher education institutions.

УДК 371.7

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/25-2.5>

Ворохаєв О.А.,

аспірант кафедри соціальної роботи та освітніх і педагогічних наук Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Постановка проблеми в загальному вигляді.

З огляду на негативні тенденції щодо стану здоров'я населення України внаслідок соціально-економічних, екологічних і політичних проблем, державна стратегія розвитку суспільства має бути спрямована на створення здоров'язбережувального освітнього середовища. Формування здоров'язбережувальної компетентності майбут-

ніх соціальних працівників – складний і довготривалий процес. Він має міждисциплінарний і багатоаспектний характер, який вимагає спеціальної підготовки. Таку підготовку необхідно здійснювати впродовж всього періоду навчання в закладах вищої освіти (далі – ЗВО) шляхом створення відповідних педагогічних умов, що забезпечать залучення студентів до процесу здоров'язбереження.

Актуальність проблеми зумовлена сучасним рівнем розвитку вищої освіти, який актуалізує педагогічні проблеми, пов'язані з формуванням здоров'язбережувальної компетентності шляхом набуття студентами спеціальності «Соціальна робота» навичок збереження, зміцнення, використання здоров'я та дбайливого ставлення до нього, свідомого ведення здорового способу життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням здоров'язбереження присвячені праці Ю. Бойчука [1], С. Єрмакова [5], Ж. Козіної [7], Ю. Носко [9], В. Оржеховської [10], О. Отравенко [11] й інших українських науковців, які засвідчили зростання інтересу до проблеми дослідження. Важливі для нашого дослідження дисертаційні роботи вітчизняних учених, які вивчали різні аспекти, зокрема й педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності: О. Вакулєнко [2], В. Гриценко [4], Л. Кальченко [6], М. Лехолєтової [8], М. Чайковського [13], Ю. Чернецької [14], В. Штифурак [15].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Вітчизняні науковці вважають малодослідженим формування здоров'язбережувальної компетентності студентів закладів вищої освіти.

Мета статті – проаналізувати педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності студентів спеціальності «Соціальна робота».

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що проаналізовано процес формування здоров'язбережувальної компетентності студентів спеціальності «Соціальна робота» під час опанування дисциплін в умовах магістратури. Визначено стан дослідження проблеми в сучасній науковій вітчизняній та зарубіжній літературі. Доповнено методологію й інструментарій подальших емпіричних досліджень деяких аспектів формування соціального складника здоров'я у процесі здоров'язбереження.

Виклад основного матеріалу. Натепер обґрунтоване занепокоєння викликає стан здоров'я студентської молоді в Україні. За даними Міністерства охорони здоров'я кількість хронічно хворих дітей збільшується за роки навчання у 2,5 рази. Негативно впливає на стан здоров'я учнів та студентів зниження рухової активності, гіподинамія, гіпокінезія, зумовлені порушенням норм здорового способу життя та недостатністю самостійних занять фізичними вправами [5, с. 60; 7, с. 153; 12, с. 47].

Навчання в умовах здоров'язбережувальної педагогіки передбачає передачу знань, умінь і навичок, які сприяють формуванню уяви про здоров'язбереження, гармонійне поєднання духовного та фізичного розвитку, що допоможе надалі учасникам педагогічного процесу охороняти і зберігати як своє власне здоров'я, так і здоров'я оточення [10, с. 30].

Здоров'язбережувальна компетентність – це комплекс знань, умінь, ставлень та цінностей, які спрямовані на збереження й зміцнення здоров'я. Більшість українських дослідників розглядають компетентність здоров'язбереження як основу буття людини, де основним є усвідомлення важливості здоров'я, здорового способу життя для всієї життєдіяльності особистості [1, с. 154; 9, с. 80; 12, с. 48].

Впровадження здоров'язбережувальних освітніх технологій у навчально-виховний процес ЗВО пов'язано з використанням медико-гігієнічних, фізкультурно-оздоровчих, лікувально-оздоровчих, соціально адаптованих, екологічних, валеологічних технологій та технологій убезпечення життєдіяльності.

Сутність здоров'язбережувальних технологій постає в комплексній оцінці умов виховання і навчання, які дозволяють забезпечувати гарний стан здоров'я молодих людей, дбати про високий рівень їхньої самореалізації, навичок здорового способу життя; здійснювати моніторинг показників індивідуального розвитку, прогнозувати можливі зміни здоров'я і проводити відповідні психолого-педагогічні, коригувальні, здоров'язбережувальні, рекреаційні заходи з метою забезпечення якості навчальної та професійної діяльності учасників педагогічного процесу.

Визначення педагогічних умов формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх соціальних працівників потребує уточнення поняття «педагогічні умови».

Педагогічні умови вчені визначають як: заходи, спрямовані на «формування здорового способу життя, підвищення соціальної активності, розширення кола знайомств і сфери особистісних контактів, організацію відпочинку та дозвілля, вирішення проблемних соціальних питань» [13, с. 11], «сукупність певних обставин, що створюються у середовищі закладу освіти під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників та забезпечують взаємодію старших підлітків із цим середовищем, засвоєння ними соціального досвіду, залучення до соціуму, збереження здоров'я, розвиток свідомості й здатності до самовизначення особистості» [14, с. 13].

О. Отравенко називає такі педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх соціальних працівників: забезпечення взаємозв'язку теоретичної і практичної підготовленості студентів за допомогою системного формування теоретичних знань про стан здоров'я та свідоме ведення здорового способу життя; створення здоров'язбережувального середовища, що спрямоване на виховання свідомого та дбайливого ставлення до власного здоров'я; позитивне ставлення студентів спеціальності «Соціальна робота» до самостійних занять фізичними вправами; розроблення системи засобів, що спрямовані на формування здоров'язбережувальної компетентності

студентів, з упровадженням методики проведення розтягувань та дихальних вправ [12, с. 48].

Л. Кальченко вкладає у зміст педагогічних умов «спеціально організовані обставини і можливості для діяльності, від наявності або зміни яких залежить ефективність певного процесу» [6, с. 152].

У результаті проведеного аналізу теоретичних положень досліджень українських учених [2; 3; 4; 8; 9] зазначимо, що вважаємо обґрунтованими такі педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки, які визначила М. Лехолетова: підвищення мотивації майбутніх соціальних працівників до здоров'язбережувальної діяльності; створення здоров'язбережувального середовища, що спрямоване на виховання свідомого та дбайливого ставлення до власного здоров'я; урізноманітнення форм здоров'язбережувальної діяльності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі [8, с. 110].

Окреслені педагогічні умови взаємопов'язані одна з одною і мають діяти у сукупності для забезпечення якості формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки.

Педагогічна умова підвищення мотивації майбутніх соціальних працівників до здоров'язбережувальної діяльності, на нашу думку, у формуванні здоров'язбережувальної компетентності є визначальною, оскільки мотивація сприяє професійному розвитку студентів спеціальності «Соціальна робота», підтримує бажання йти до поставленої мети та досягати її.

Автор теорії людської мотивації та ієрархії потреб А. Маслоу писав, що «пріоритетними для людини є потреби нижчих рівнів, після задоволення яких формуються потреби вищих рівнів». Формування здоров'язбережувальної компетентності особистості доцільно починати із задоволення її базових потреб і переходити до більш значущих цінностей здоров'я. Як зауважує М. Лехолетова, «<...> А. Маслоу не вважав ієрархію потреб фіксованою, він підкреслював провідне значення індивідуальних особливостей кожної людини» [8, с. 111].

Для реалізації цієї умови в освітній процес психолого-педагогічного факультету Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка впроваджено дисципліну «Формування здорового способу життя», що дозволило студентам спеціальності «Соціальна робота» ознайомитись з усіма аспектами індивідуального здоров'я людини, навчитися усвідомлювати стан свого здоров'я з урахуванням підвищення мотивації майбутніх соціальних працівників до здоров'язбережувальної діяльності.

Мотив – це усвідомлена необхідність майбутніх соціальних працівників у сформованості

здоров'язбережувальної компетентності та мотивація до організації власної здоров'язбережувальної діяльності, тобто мотиви майбутніх соціальних працівників є основою їхньої мотивації [8, с. 111].

Створення здоров'язбережувального середовища, що є наступною педагогічною умовою, спрямоване на виховання свідомого та дбайливого ставлення до власного здоров'я, позитивного ставлення майбутніх соціальних працівників до самостійних занять фізичними вправами. Емоційно-комфортне освітнє середовище – це сукупність умов, за яких відбувається ефективна навчально-пізнавальна діяльність суб'єктів педагогічного процесу [8, с. 111]. Це передусім: позитивна взаємодія викладачів і студентів; участь всього колективу групи в обговоренні вирішення психолого-педагогічних проблем; пріоритетність дискусійних обговорень питань на практичних заняттях, коли студенти мають змогу вільно висловлювати свої думки. Завдяки створенню сприятливого, емоційно-комфортного освітнього середовища майбутні соціальні працівники набувають здатності до рефлексії своєї здоров'язбережувальної діяльності, активної позиції, від усвідомлення важливості збереження здоров'я до оперування та конструктивного коректування поведінки, прогнозування її результатів, самовиховання, самоосвіти, самооцінки, самоаналізу. Усе це разом є основою для плідних міжособистісних взаємодій, можливостей для вільної комунікації, партнерського співробітництва між викладачем і студентом [8, с. 113].

О. Отравенко [11, с. 251] вважає, що за прагнення створити комфортне середовище для всіх учасників освітнього процесу необхідно адаптувати досвід різних ЗВО та їхніх методик викладання навчальних дисциплін, які базуються на здоров'язбережувальних технологіях. З метою підвищення здоров'язбережувальної компетентності майбутніх соціальних працівників, підвищення рівня їхнього здоров'я та психолого-педагогічної підготовки, адаптації до реалій нового життя в умовах освітнього здоров'язбережувального середовища впроваджено навчальний курс «Формування здорового способу життя», бесіди «Впровадження здоров'язбережувальних технологій у ЗВО» і «Попередження негативних звичок у студентів», самостійні заняття фізичними вправами на основі особистісно орієнтованого та диференційованого підходів.

Педагогічною умовою розроблення системи засобів, які спрямовані на формування здоров'язбережувальної компетентності студентської молоді, є урізноманітнення форм здоров'язбережувальної діяльності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі. Наукові дослідження та статистика свідчить, що лише 7–8 студентів із кожних 25, віком від 20 до 22 років, не мають порушень постави [11, с. 252]. Тому під

час формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх соціальних працівників бажано включати «в самостійні заняття фізичною культурою вправи на: розвиток гнучкості та рухомості хребетного стовпа, кульшових і плечових суглобів; створення м'язового корсета; розвиток і удосконалення м'язово-суглобового відчуття через формування стереотипу правильного положення тіла під час ходьби, сидіння, стояння, виконання різних видів діяльності; дихальні вправи» [12, с. 50].

Важливим аспектом професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, на нашу думку, є сформованість у них системи знань, умінь і навичок щодо збереження, зміцнення і підтримки власного здоров'я.

Педагогічними умовами формування здоров'язбережувальної компетентності студентів у ЗВО є: створення освітньо-оздоровчого, інтерактивного освітнього середовища (соціуму); система інтерактивних технологій соціально-педагогічного супроводу системної здоров'язбережувальної діяльності її суб'єктів [3, с. 215–222].

Маємо констатувати, що викладачі, завдяки своїм професійним можливостям, мають змогу створювати педагогічні умови для всебічного розвитку студентів спеціальності «Соціальна робота», посилювати в майбутніх соціальних працівників зміст соціального виховання, спрямованого на здоров'язбережувальну діяльність. Водночас, як зауважує О. Вакулєнко, варто враховувати «труднощі соціального становлення» особистості, а також «засоби варіативності запобігання соціальним проблемам, пов'язаним із ризиками поведінки та здоров'я» [2, с. 20]. Зміст занять із соціально-педагогічних дисциплін, які викладають на кафедрах соціальної роботи ЗВО, допоможе майбутнім соціальним працівникам у процесі професійної підготовки, у теорії та на практиці опанувати власний здоров'язбережувальний потенціал, навчитися його застосовувати, а отже, підвищити рівень здоров'язбережувальної компетентності, що особливо важливо для нашого дослідження [8, с. 109].

В. Штифурак у процесі розгляду соціально-педагогічних чинників організації виховної роботи у ЗВО вказує на «необхідність формувати ціннісні орієнтації, професійне становлення і кар'єрне зростання студентської молоді, утверджувати принципи здорового способу життя» [15, с. 21].

Висновки:

1. Педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх соціальних працівників розглядаємо як сукупність заходів, реалізація яких забезпечує сформованість здоров'язбережувальної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки.

2. Здоров'язбережувальна компетентність майбутніх соціальних працівників має потенціал

у забезпеченні здоров'язбережувальної спрямованості змісту підготовки студентів у закладах вищої освіти: опанування майбутніми фахівцями професійних здоров'язбережувальних знань і вмінь (стабільні знання про здоров'я та наслідки шкідливих звичок, їх профілактику).

3. Складові частини збереження здоров'я студентів закладів вищої освіти такі: активізація здоров'язбережувальної діяльності викладачів і студентів; використання технологій, які сприятимуть формуванню здоров'язбережувальної компетентності студентів; організація конструктивної взаємодії суб'єктів освітнього процесу, спрямованого на формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери; проведення педагогічної діагностики сформованості студентів щодо здоров'язбережувальної компетентності.

Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо більш активне вивчення та впровадження профілактики шкідливих звичок серед студентської молоді.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бойчук Ю. Створення здоров'язберігаючого освітнього середовища як проблема сучасної освіти. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка. Серія «Педагогічні науки»*. 2009. Вип. 77. С. 153–158.
2. Вакулєнко О. Здоровий спосіб життя як соціально-педагогічна умова становлення особистості в підлітковому віці : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Київ, 2001. 26 с.
3. Григоренко Г. Здоров'ятворча компетентність підлітків та соціально-педагогічні умови її формування в діяльності загальноосвітнього навчального закладу. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2015. № 4 (48). С. 215–222.
4. Гриценко В. Соціально-педагогічні умови подолання стану самотності студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Київ, 2014. 266 с.
5. Ермаков С. Информационные аспекты здоровья и здорового образа жизни в электронном научном пространстве. *Валеология: сучасний стан, напрями та перспективи розвитку* : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, квітень 2006 р., м. Харків. Харків : ХНУ, 2006. С. 59–65.
6. Кальченко Л. Соціально-педагогічний захист бездоглядних дітей у притулках для дітей : науково-методичний посібник. Луганськ : Луганськ. нац. ун-т ім. Т.Г. Шевченка, 2010. 348 с.
7. Козина Ж., Ашанин В. Гармоническое сочетание интеллектуального и физического развития как необходимое условие укрепления здоровья студентов и подготовки квалифицированных спортсменов. *Физическое воспитание студентов творческих специальностей* : сборник научных трудов / под ред. С. Ермакова. Харьков : ХГАДИ (ХХПИ), 2007. № 1. С. 152–156.

8. Лехолетова М. Формування здоров'язберезувальної компетентності майбутніх соціальних педагогів у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Київ, 2018. 270 с.

9. Носко Ю. Теоретичні аспекта застосування здоров'язберезувальних технологій у сучасній школі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка*. Серія «Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт». 2011. Вип. 91. Т. II. С. 79–83.

10. Оржеховська В. Здоров'язберезувальне навчання і виховання: проблеми, пошук. *Наукові записки Ніженського державного університету імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2011. № 4. С. 29–31.

11. Отравенко О. Організація інноваційної навчальної діяльності майбутніх фахівців з фізичного виховання через інтергацію здоров'язберезувальних технологій. *Науковий часопис Національного педа-*

гогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 15. 2014. Вип. 3 (45). С. 249–253.

12. Отравенко О. Педагогічні умови формування здоров'язберезувальної компетентності учнівської та студентської молоді в умовах ступеневої освіти. *Здоров'я, спорт, реабілітація*. 2016. Вип. 4. С. 47–50.

13. Чайковський М. Соціально-педагогічні умови реабілітації студентів з особливими потребами : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Київ, 2006. 18 с.

14. Чернецька Ю. Соціально-педагогічні умови адаптації старших підлітків у загальноосвітніх санаторних школах-інтернатах : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Харків, 2008. 22 с.

15. Штифурак В. Соціально-педагогічні засади виховної роботи зі студентською молоддю у вищих навчальних закладах : автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.05. Луганськ, 2011. 46 с.